

POLITIČKA EKOLOGIJA. PRILOG ZASNIVANJU POLITIKOLOŠKE DISCIPLINE²⁹⁶

Sažetak

U radu se izlaže kratak pregled razvoja ekologije i drugih ekoloških nauka. Od opšte ekologije, shvaćene kao prirodne nauke, do socijalne ekologije, kao jedne od poddisciplina sociologije. Usložnjavanje političkih odnosa i ekoloških problema u društvu XX i XXI veka neminovno je dovelo do društvene i naučne potrebe da se ovi kompleksni odnosi između društva i prirode istraže u okviru jedne nove naučne discipline – političke ekologije. U radu se takođe izlažu i naučne nedoumice, različiti stavovi, mišljenja i definicije, koje se odnose na pitanja predmeta proučavanja političke ekologije i njenog mesta u širem sistemu nauka. Jedno od osnovnih pitanja jeste da li je politička ekologija jedna od disciplina političke ekonomije, geografije i političke antropologije ili je u pitanju politikološka disciplina. Autor stoji na stanovištu da je moguće političku ekologiju definisati kao disciplinu politikologije koja za predmet svog proučavanja ima uticaj politike, političkih ideologija, političkih pojava, političkih odnosa, institucija, i drugih subjekata političkog života na odnos društva prema životnoj sredini i kako specifični i nespecifični ekološki problemi utiču i menjaju politiku.

Ključne reči: politička ekologija, socijalna ekologija, humana ekologija, ekologija, politika

POJAM EKOLOGIJE I RAZVOJ EKOLOŠKIH NAUKA

Saznanje da je budućnost čovečanstva ozbiljno ugrožena pokrenula je pravu lavinu formiranja nauka i naučnih disciplina koje su za predmet svojih proučavanja imale i imaju odnos društva prema životnoj sredini. Počeci ustanovljavanja naučne osnove u procesu proučavanja ovog odnosa dosežu do 1866. godine, kada je nemački biolog Ernest Hekel prvi upotrebio pojam *ekologija* u svojoj knjizi *Prirodna istorija stvaranja* kako bi objasnio sveobu-

---

295 Profesor, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka. E-mail: darko.nadic@fjn.bg.ac.rs

296 Tekst primljen 19. oktobra 2010. godine.

hvatnost odnosa između životinjskih vrsta i njihove organske i neorganske okoline.²⁹⁷ Kako ističe prof. Danilo Ž. Marković, ekologija nastaje u okviru biologije, ali u naučnoj evoluciji pojma „ekologija“ dolazilo je i do određenih promena shvatanja, definicije ekologije, tako da je biološko znašenje ekologije postepeno ustupalo mesto širem shvatanju. Pojam ekologije je evoluirao od pojma „životinja“ ka pojmu „živa bića“, tako da se (opšta) ekologija može odrediti kao: *nauka čiji je predmet proučavanja odnos živih bića prema njihovoj sredini, njihov međusobni odnos u sredini i uticaj sredine na živa bića.*²⁹⁸ Time su ujedno određene i četiri bitne kategorije, odnosa, koje postoje u ovoj definiciji i koje se mogu uzeti kao osnova za dalja tumačenja i definisanja drugih „ekoloških nauka“. To su: živa bića, sredina (okolina), međusobni uticaj živih bića u sredini (okolini), i odnos živih bića i sredine.²⁹⁹

Drugi korak u razvoju ekoloških nauka bila je *humana ekologija*. Termin „humana ekologija“ prvi su upotrebili američki naučnici Bardžes i Park 1921. godine, koji su pod ovom naukom podrazumevali medicinsku disciplinu koja je proučavala uticaj sredine na čoveka. Od Hekelovog ključnog ekološkog pojma „životinje“ i opšteekološkog pojma (oba u definiciji ekologije) „živa bića“, jedna nova nauka sužava ovo na pojam „čovek“. U tom smislu humana ekologija se *...određuje kao nauka o strukturi i razvoju ljudskih zajednica i društva sa stanovišta procesa kojima se ljudska populacija prilagođava svojoj sredini, uzimajući pri tome u obzir tehnološke sisteme i obrasce društvene organizacije kojima je ovo prilagođavanje postignuto.*³⁰⁰ Humana ekologija proučava uticaj čoveka na svoje prirodno okruženje, ali istovremeno i uticaj prirodne sredine, životne sredine, na čoveka. I kao u slučaju (opšte) ekologije, i kod humane ekologije se mogu utvrditi četiri bitne kategorije: stanovništvo, okolina, tehnologija i organizacija.³⁰¹

Treći korak u razvoju ekološkog sistema nauka bio je poseban i dugotrajan, i on je doveo do stvaranja jedne posebne sociologije – *socijalne ekologije*. Ono što je prethodilo nastanku i razvoju ovakve jedne sociološke discipline bila su istraživanja u okviru prirodnih nauka i humane ekologije. Sredinom prošlog veka, istraživanja narušavanja ekološke ravnoteže uglavnom su sprovedena u okviru prirodnih nauka. Postojalo je mišljenje i stav naučne javnosti da jedino prirodne nauke mogu dati naučan, pragmatičan pa

---

297 Marković, Ž. D., *Socijalna ekologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 29.

298 Isto, str. 30.

299 Isto, str. 30.

300 Isto, str. 33.

301 Isto.

i politički prihvatljiv odgovor na nastale ekološke probleme i ekološku krizu. Osim toga, pojedini naučnici su smatrali da je stanje ekološke krize samo jedna sporedna i prolazna posledica tehnološkog razvoja. Razne tehničko-tehnološke inovacije i mere su u to vreme bile ekonomski i politički prihvatljive (ugradnja filtera za prečišćavanje voda i vazduha itd.). Međutim, ovaj pristup je ubrzao dostigao svoj zenit i nije mogao da pruži odgovore i rešenja za druge ekološke probleme koji su u međuvremenu nastajali.³⁰² Na taj način, tehničke i prirodne nauke su uspele da samo, na kratko vreme, uspore dalje širenje ekoloških problema, odnosno da prikriju moguće političke i socijalne posledice. Istraživanja koja su nastajala u kasnijem periodu uglavnom su imala za cilj proučavanje ljudskog ponašanja u odnosu na zadovoljavanje životnih i drugih potreba. Rezultati su ukazivali da zadovoljavanje potreba ljudi utiče u većoj meri na stepen degradacije prirode. U tim istraživanjima prirodne nauke su ubrzo zamenjene ekonomskim naukama. Ekonomske nauke su bile prve koje su opisale različite ekološke probleme pružajući pri tome opšti ekonomski model za njihovo rešavanje.³⁰³ Međutim, ni ekonomske nauke nisu mogle da sagledaju svu složenost i ozbiljnost problema degradacije životne sredine. Parcijalni pristupi, ekonomski i tehnološki, morali su biti integrisani u sociološko proučavanje ekoloških problema i negativnog uticaja industrijske civilizacije po život čovečanstva i po životnu sredinu. Tehnologija i ekonomija su bile u mogućnosti da rešavaju samo postojeće probleme bez dubljeg zadiranja u razloge narušavanja ekološke ravnoteže. Za to vreme, tradicionalna sociologija je bila prilično nezainteresovana za istraživanje ekoloških problema. Razlozi ovakvom neaktivizmu sociologije nalaze se u činjenici da su u tom trenutku sociolozi govorili o dva, u potpunosti, odvojena fenomena – o prirodi i o društvu, ne shvatajući povezanost i uslovljenost jednog sa drugim. Krajnji rezultat svega toga bio je potpuna ignorisanost ekoloških problema i njihovih društvenih posledica od strane sociologije. Međutim, neuspesi u saznavanju uzroka narušavanja ekološke ravnoteže od strane ekonomskih i tehničkih nauka doveli su do stvaranja „nove ekološke paradigme“ u sociologiji, odnosno da se priroda (a samim tim i problemi njene destrukcije) ne posmatraju i ne proučavaju kao neka „nova tema“ u okviru sociologije već kao radikalno nov način razmišljanja o

---

302 Muller-Rommel, F., Meyer, H., *Social Sciences and Environmental Sciences: A State of the Art Review*, Environmental Politics, Vol. 10, Winter 2001, No. 4, str. 49.

303 Coase, R., *The Problem of Social Cost*, Journal of Law and Economics, 1960, Vol. 3, str. 1–44; Dales, J.H., *Polution, Property, Prices: An Essay in Policy-making and Economics*, University of Toronto Press, Toronto, London, 1968.

društvu.³⁰⁴ Razloge ovakvog preokreta u razvoju savremene sociologije treba tražiti i u činjenici da sociologija za predmet svog proučavanja ima „najopštije zakonitosti o društvu i nije mogla da se drži po strani od saznanja o odnosu čoveka i njegovog ekosistema“.³⁰⁵ Kako ističe Huber, sociologija je konačno „priznala da problem životne sredine predstavlja fundamentalni politički problem – ekološki problem – po važnosti uporediv sa nacionalnim pitanjem, ustavnim pitanjem, i sa drugim društvenim problemima, uključujući tu i pitanje svetskog razvoja“.³⁰⁶ Iako je kasnila u odnosu na tehničke i prirodne nauke, sociologija je uspela da preko određenih teoretičara i mislilaca, kao i preko određenih knjiga, skrene pažnju javnosti na ekološke probleme. Na prvom mestu je to svakako knjiga Hermana Kana *O termonuklearnom ratu* i knjiga Rejčel Karson *Tiho proleće*, koja je upozorila na preteranu upotrebu pesticida u poljoprivredi.³⁰⁷ Časopis „Ekolog“ (The Ecologist) 1972. godine objavljuje, kao specijalni dodatak, *Uputstvo za preživljavanje*³⁰⁸, bračni par Erlih (Ehrlich) objavljuje, početkom sedamdesetih, dve knjige koje otvaraju put promišljanju uloge rasta stanovništva u stvaranju ekoloških problema (*Stanovništvo, resursi, životna sredina – teme u humanoj ekologiji*, i *Populacijska bomba*).³⁰⁹ Pitanja uticaja tehnologije i industrijalizacije su bila predmetom knjige Frica Šumahera *Malo je lepo*.³¹⁰ Sve ove knjige imale su jednu zajedničku karakteristiku. Budućnost sveta više ne može biti nesaznatipljiva i budućnost koju saznajemo nije nimalo svetla. Naime, većina ovih autora, u želji da upozori čovečanstvo na predstojeće ekološke i društvene opasnosti, nije izbegla da ne ode u jednu drugu specifičnu krajnost – futurizam. Budućnost koju su predviđali nije bila nimalo optimistička. Zloslutna predviđanja i radikalna ekonomska rešenja nisu ipak bila dobar način da se prepozna suština ekoloških i civilizacijskih problema u drugoj polovini dvadesetog veka i da se daju pravilni odgovori. S druge strane, sociologija se

---

304 Goldman M., Schurman, A.R., *Closing the „Great Divide“: New Social Theory on Society and Nature*, Annual Review of Sociology, 2002, No. 26, str. 564.

305 Marković Ž.D., *Socijalna ekologija*, str. 57.

306 Huber, J., *Environmental Sociology in Search of Profile*, *Soziologie. Forum der Deutschen Gesellschaft für Soziologie*, Heft 3, 2002, str. 25.

307 Kahn, H., *On Thermonuclear War*, Princeton University Press, New Jersey, 1960; Rachel Carson, *Silent Spring*, Houghton, Mifflin, Boston, 1962.

308 *Blueprint for Survival*, The Ecologist, Wadebridge, 1972.

309 Ehrlich, P.E., *Population, Resources, Environment – Issues in Human Ecology*, Freeman, San Francisco, 1970; *Population Bomb*, Pan, London, 1971.

310 Schumacher, E.F., *Small is Beautiful – A Study of Economics as if People Mattered*, Blond and Briggs, London, 1973.

poprilično identifikovala sa futurizmom. Sociologija je pokušala da anticipira buduća društvena dešavanja, ali je to predstavljalo izvesnu zamku i opasnost da ta predviđanja budu neostvarljiva a da sociologija, i njene srodne discipline budu, na neki način, optužene za „iskrivljavanje“ budućnosti.³¹¹

To su samo neki od razloga koji su doveli do stvaranja socijalne ekologije. Socijalna ekologija je definisana kao *posebna sociologija koja za predmet svog proučavanja ima i specifične veze između čoveka i njegove životne sredine, istražujući (u kontekstu opšte konceptualizacije univerzuma ujedinjenog sa specifičnim uslovima života) uticaj životne sredine kao ukupnosti prirodnih i društvenih činilaca na čoveka, kao i uticaj čoveka na njegovu životnu sredinu sa stanovišta njenog očuvanja kao okvira čovekovog života, kao prirodno-društvenog bića*.³¹² Jedan od predmeta proučavanja socijalne ekologije svakako jeste i *odnos politike kao društvene delatnosti na stvaranje i umnožavanje ekoloških problema, ali i to kako politika može da spreči ili da razreši ekološke probleme*. Na ovaj način pojačavanjem i upotpunjavanjem svoje sociološke i politikološke osnove ekologija i socijalna ekologija su se u većoj meri udaljavale od biologizma. Ovaj pristup otvorio je socijalnoj ekologiji mogućnost da se redefiniše i da ekologizuje pojam *politike*. To znači da politika nije samo delatnost države i usmeravanje društva u određenom pravcu radi efikasnijeg zadovoljavanja ljudskih potreba i višeg kvaliteta života, gde kvalitet života podrazumeva ne samo određeni nivo životnog standarda (shvaćenog kao potrošačko društvo) već i kvalitet životne sredine.³¹³ Istovremeno, promišljanje političkih odnosa i političkih institucija u okviru socijalne ekologije može znatno da ugrozi njen primarni predmet proučavanja, pa i samu disciplinu. Stoga je mnogo bolje i racionalnije da se politika i politički odnosi u kontekstu ekologije i ekoloških problema detaljnije proučavaju u okviru neke druge discipline, koja bi ostala u simbiotičkoj vezi sa socijalnom ekologijom. Imajući u vidu korišćenje pojmova politike i ekologije onda bismo tu novu disciplinu mogli da nazovemo politička ekologija. Međutim, da li bi to ime stvarno odgovaralo suštini predmeta proučavanja te nauke? Da li termin „politička ekologija“ zaista može da izrazi sve veze i odnose koji postoje između politike i ekologije?

---

311 „Tražiti od ekologa da kaže kada će doći do ekološke katastrofe je isto tako kao kada se od psihijatra traži da tačno predvidi kada će psihološka prenapregnutost da ima takav uticaj na neurotičnu ličnost da komunikacija sa njom postane sasvim nemoguća.“ (Bookchin, M., *Ecology and Revolutionary Thought*, New York, 1970, str. 11)

312 Marković Ž. D., *Socijalna ekologija*, str. 65.

313 Nadić, D. *Ekološko obrazovanje politikologa*, u Zborniku radova: *Zaštita radne i životne sredine u sistemu nacionalnog i evropskog obrazovanja*, XIII naučni skup *Čovek i radna sredina*, Fakultet zaštite na radu, Niš, 2005, str. 470.

POLITIKA U EKOLOGIJI

U akademskoj debati široko je prihvaćeno shvatanje da termin „politička ekologija“ upućuje na socijalne i političke uslove koji obuhvataju uticaje, iskustva i upravljanje ekološkim problemima. Međutim, postoji i određena grupa autora koja se u raspravi o pojmu političke ekologije ne dotiče definisanja šta se to zapravo podrazumeva pod ekologijom, isto kao što postoje i određeni teoretičari političke ekologije koji uopšte ne pristupaju definisanju mesta politike u ekologiji. U tom smislu imamo dve struje mišljenja, pristupa, pa i nauke koje operišu pojmom politička ekologija, i pri tome podrazumevaju različite, čak i dijametralno različite predmete proučavanja i, naravno, različite nauke kojima bi ova disciplina trebalo da pripada.

Prva grupa autora smatra da politička ekologija predstavlja objašnjavanje ekoloških problema kao oblika fenomenološke interakcije biofizičkih procesa, ljudskih potreba i široko shvaćenog političkog sistema.³¹⁴...Fraza „politička ekologija“ kombinuje zabrinutost ekologije i široko shvaćene političke ekonomije. Zajedno, one obuhvataju konstantnu kombinaciju ekologije i široko definisane političke ekonomije“, kojom se objašnjava dijalektička veza između društva, prirodnih resursa, klasa i drugih društvenih grupa...³¹⁵ Evidentno je da je politička ekologija jedna od poddisciplina geografije. U geografiji, koja se, u nekim razmatranjima, postavlja kao osnova za političku ekologiju, i koja pretenduje kao osnivač i utemeljivač političke ekologije, važna su dva dela: Pirs Blejki (Blaikie) –*Politička ekonomija erozije zemljišta u zemljama u razvoju (Political Economy of Soil Erosion in Developing Countries)* i knjiga Harolda Brukfilda (Brookfield) i Pirs Blejkija –*Degradacija zemljišta i društvo (Land Degradation and Society)*. U ovim knjigama Blejki odbacuje „kolonijalni model“ erozije zemljišta koji se objašnjava ekološkim faktorima klime, lošim upravljanjem zemljištem, uvećanim stanovništvom i propašću ekonomskog tržišta u zemljama „trećeg sveta“. Blejki i Brukfild su problem erozije zemljišta doveli u vezu sa problemima marginalizacije, odnosno specifične proletarizacije stanovništva neindustrijalizovanih zemalja. Ekološki problem, kao što je na primer erozija zemljišta, ovi autori su predstavili kao klasičan politički problem i doveli ga u vezu sa klasnim odnosima u globalnom društvu, ali i u lokalnim i nacionalnim okvirima. Po njima, uzrok degradacije zemljišta, kao ekološkog faktora ali i resursnog faktora u ekonomskoj proizvodnji, jeste siromaštvo, koje stvara

314 Forsyth, T., *Critical Political Ecology. The Politics of Environmental Science*, Routledge, London, 2003, str. 2–3.

315 Blaikie, P., Brookfield, H.C., *Land Degradation and Society*, Methuen, London, 1987, str. 17.

situaciju da seljaci uništavaju životnu sredinu u pokušaju da odgode sopstvenu destrukciju, siromaštvo i ekonomsku propast na koju ih prisiljava tržište. *Drugo shvatanje*, političke ekologije u okviru geografije, jeste da *politička ekologija za predmet proučavanja ima ruralnu sredinu i promene koje se u njoj dešavaju pod uticajem prirode*. Reč je o pretežno ruralnim sredinama u zemljama „trećeg sveta“ i u tom kontekstu politička ekologija figurira kao neka vrsta *resursnog menadžmenta*, što samu političku ekologiju opasno približava ekonomskim naukama. Ovakvo shvatanje političke ekologije je najdominantnije u geografiji i, po njemu, predmet proučavanja jeste kako društvena organizovana delatnost menja prirodnu sredinu, a to je opet, na neki način, istrgnuti predmet proučavanja kulturne ekologije.

U *polit-geografskom* smislu, politička ekologija se izjednačava sa političkom ekonomijom, tako da „geografi“ pod političkom ekologijom podrazumevaju *jednu vrstu političke ekonomije koja izučava kako različite (državne i društvene institucije) u različitim delovima sveta, kao deo globalne strukture, eksploatišu jedna drugu*. Ovo shvatanje potiče od Imanuela Valerštajna (Immanuel Wallerstein), koji smatra da je svetski razvoj uspostavljen na osnovu nerazvijanja (osiromašivanja) neevropskih društava.³¹⁶ M'Gonigl (M'Gonigle) u članku *Ekološka ekonomija i politička ekologija: Ka neophodnoj sintezi (Ecological Economics and Political Ecology: Towards a Necessary Synthesis)* ističe neophodnost postojanja političke ekologije kao nove vrste političke ekonomije koja, zapravo, treba da negira klasično razumevanje političke ekonomije koja se bazira na klasičnim ekonomskim kategorijama kao što su tržište, vrednost, profit, besplatni resursi itd. Po njemu, *shvatanje klasične ekonomije da su prirodni resursi besplatni je zastarelo, a politička ekologija bi trebalo da bude „ekosistem menadžment“, odnosno upravljanje ekosistemima*.³¹⁷ Drugim rečima, to bi trebalo da znači uvođenje ekoloških pojmova u kategorijalni aparat političke ekonomije. Džejms Grinberg i Tomas Park (James Greenberg, Thomas, K. Park), u radu *Politička ekologija (Political Ecology)*, definišu *političku ekologiju kao društvenu nauku koja se nalazi u sklopu ekonomskih nauka bez obzira na njene korene (pošto je ekologija prirodna nauka)*. Po njima, politička ekologija uspostavlja naučnu i metodološku vezu između politike, životne sredine i političke ekonomije, odnosno politička ekologija je politička ekonomija koja uspostavlja vezu između distribucije (političke) moći i ideološke

---

316 Wallerstein, I., *Ecology and capitalist costs of production: no exit*, u: Goldfrank, W., Goodman, D., Szasz, A (Eds.), *Ecology and the World System*, Wesport, CT, Greenwood Press, 1999, str. 9–22.

317 M'Gonigle, M. R., *Ecological Economics and Political Ecology: Towards a Necessary Synthesis*, *Ecological economics*, No. 28, 1999, str. 11–26.

analize bio-ekoloških odnosa. Cilj političke ekologije jeste da da odgovore na pitanja društvenih nauka o odnosima ljudskog društva, kao bio-kulturnog i političkog kompleksa i humanizovane prirode.³¹⁸ Pit i Vots (Peet, Watts), u knjizi iz 1996. godine *Oslobodilačka ekologija: Razvoj, održivost i životna sredina u doba tržišnog trijumfalizma (Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements)*, definišu političku ekologiju kao „jedinstvo između ekološki zasnovanih društvenih nauka i principa političke ekonomije“.³¹⁹ Kasnije, sam Vots, u radu *Politička ekologija (Political Ecology)* iz 2000. godine, definiše političku ekologiju kao *razumevanje kompleksa odnosa između prirode i društva kroz analizu formi pristupa i kontrole nad resursima i njihove posledice za (ekološko) zdravlje i održivo okruženje*.³²⁰ Geri Peterson (Garry Peterson) u svom radu, *Politička ekologija i ekološki oporavak (Political Ecology and Ecological Resilience: An Integration of human and ecological Dynamics)*, ističe da je politička ekologija jedan multidisciplinarni pristup pomoću koga bi se došlo do integracije prirodnih i društvenih nauka kako bi se razumeli odnosi između društvenih i prirodnih sistema. Ova integracija bi se sproveda kroz političku ekonomiju.³²¹ U tom konceptu, politička ekologija bi predstavljala *stalnu dinamiku između ekoloških i ljudskih promena, između različitih grupa u okviru društva na skali od individua do celokupne ljudske zajednice na Zemlji*.³²²

Razmatranja o političkoj ekologiji unutar geografije i političke ekonomije dovela su i do shvatanja da je politička ekologija disciplina *antropologije*. Arturo Eskobar (Arturo Escobar) deciderano smatra da politička ekologija pripada antropologiji. On smatra da je *politička ekologija nauka koja treba da proučava, istražuje, prirodu odnosa između čoveka modernosti i prirode u smislu širih odnosa nego što to pruža politička ekonomija, odnosno samo proizvodni odnosi*.³²³ Ali, isto tako, Eskobar smatra da problemi kojima se politička ekologija bavi podržavaju, stimulišu i inspirišu društvene pokrete koji se bave

---

318 Greenberg, J., Park, T., *Political Ecology*, Journal of Political Ecology, No.1, 1994, str. 1–12.

319 Peet R., Watts, M., *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*, New York, Routledge, 1996, str. 6.

320 Watts, M.J., *Political Ecology*, u: *A Companion to Economic Geography*, Sheppard, S., Barnes, T., Blackwell, Publishers, Malden (MA), 2000, str. 257.

321 Peterson, G., *Political Ecology and Ecological Resilience: An Integration of Human and Ecological Dynamics*, Ecological Economics, No. 35, 2000, str. 323–326.

322 Isto, str. 325.

323 Escobar, E., *After Nature. Steps to an Antiessentialist Political Ecology*, Current Anthropology, Vol. 40, No.1, 1999, str. 1–16.

zaštitom životne sredine u lokalnim zajednicama, jer je jedan od glavnih ciljeva političke ekologije proučavanje ekoloških konflikata i njihovih posledica.³²⁴ Endrju Vajda (Andrew Wayda) i Bredli Volters (Bradley Walters), u svom radu *Protiv političke ekologije (Against Political Ecology)*, smatraju da je politička ekologija reakcija na humanu ekologiju i ekološku antropologiju 60-ih i 70-ih godina prošlog veka, odnosno da je *politička ekologija nastala kao reakcija na zanemarivanje političkih dimenzija u odnosu ljudi prema životnoj sredini*. Međutim, po njima, politička ekologija se vremenom ekstremizovala tako da se *ekologija bez politike* pretvorila u *politiku bez ekologije*. Po njima, politička ekologija bi trebalo da ima novo ime, kao npr. *politika prirodnih resursa*, ili *politička antropologija*, ili da se posmatra kao deo političkih nauka. To je, po njima, u vezi sa pitanjima koje forsira savremena politika: kako decentralizacija, privatizacija, nacionalizacija, odnosno kako ovi ekonomsko-politički procesi utiču na promene u životnoj sredini.³²⁵

Sponu između političke ekologije, shvaćene kao dela političke ekonomije i antropologije, i političke ekologije, shvaćene kao politički koncept, dao je Erik Volf (Eric Wolf) u svom pionirskom radu iz ove oblasti, *Vlasništvo i politička ekologija (Ownership and Political Ecology)*. Po njemu, politička ekologija *izražava rastuću svest političke dimenzije ekoloških pitanja, a sama definicija političke ekologije bila bi nepouzdana kao i definicija šta bi to bila „moralna ekonomija“*. Ipak, srž koncepta političke ekologije se, po njemu, nalazi u značaju *između odnosa moći i vlasništva u ekološkom menadžmentu*.³²⁶ U sličnom kontekstu je i shvatanje Stota i Salivena (Stott, Sullivan) koji političku ekologiju definišu kao nauku koja *identifikuje političke okolnosti koje primoravaju ljude u aktivnosti koje stvaraju degradaciju životne sredine u nedostatku alternativnih mogućnosti*.³²⁷ Volf, Stot i Salivenov pristup su političku ekologiju predstavili kao nauku koja ne pripada nijednoj do sada grupi spominjanih nauka, ali je isto tako istaknuto da politička ekologija ima određene veze sa politikom.

U tom konceptu političke ekologije kao politike ekologije jeste i tumačenje političke ekologije kao specifične vrste političkog aktivizma, a posebno u korist „zelenih“ političkih pokreta (envajronmentalizma i ekologizma) i njihove kri-

---

324 Escobar, E., *Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements*, *Journal of Political Ecology*, Vol. 5, 1998, str. 68.

325 Vayda, P.A., Walters, B.B., *Against Political Ecology*, *Human Ecology: An Interdisciplinary Journal*, march 1999, v. 27.1.1, str. 167.

326 Wolf, E., *Ownership and Political Ecology*, *Anthropological Quarterly*, No. 45, 1972, str. 201–205.

327 Stott, P., Sullivan, S. (Eds.), *Political Ecology: Science, Myth and Power*, Arnold, London, 2000, str. 4.

tike procesa modernizacije i kapitalizma... *politička ekologija je i skup političkih predloga i ideja na jednoj strani, i na drugoj strani društveni pokret proizašao iz „ekološkog pokreta“ ili kasnijeg „Zelenog pokreta“.*³²⁸

Sličnu definiciju političke ekologije daju i Cockburn i Ridžvej (Cockburn, Ridgeway). Po njima, politička ekologija je: *koristan način opisivanja namera radikalnih pokreta u Sjedinjenim državama, u Zapadnoj Evropi i u ostalim industrijski razvijenim zemljama...veoma različita od prvobitne aktivnosti „eko lobija“.*³²⁹ Pojam „političke ekologije“ može biti shvaćen i kao metafora za međupovezanost u političkim odnosima. Raset (Russett) smatra da je *termin politička ekologija izveden iz opšteg pojma ekologije.* Naime, on smatra da, budući da je ekologija „odnos organizama i grupe organizama prema njihovom okruženju“, isto tako politička ekologija može da istražuje *odnose između političkih sistema i njihovog socijalnog i biofizičkog okruženja.*³³⁰ Alan Lipic (Lipietz) smatra da politička ekologija može biti shvaćena i kao šira i specifična analiza materijalizma, prirode i pravde u kapitalističkom sistemu sa ciljem ostvarivanja poštenije distribucije prava i resursa ... *politička ekologija, kao i Marksom inspirisan radnički pokret, je zasnovana na kritici, pa prema tome i na analizi, teorijskom razumevanju „reda postojećih stvari“.* Konkretnije, *Marx i zeleni se veoma precizno fokusiraju na sektor stvarnog sveta: odnos prirode i društva, i još više konkretnije, na odnose između ljudi koji se odnose na prirodu (ili ono što bi marksisti nazvali „proizvodnim snagama“).*³³¹ Lipicevo promišljanje političke ekologije kao „kritičke“ (političke) nauke veoma je blisko onome što je Pol Sirs (Paul Sears) sredinom šezdesetih godina prošlog veka napisao u radu *Ekologija – subverzivni predmet (Ecology – a subversive subject)*, tvrdeći da je „ekologija neodvojiva od političkog“: *Da li je ekologija faza nauke ograničenog interesa i namene? Ili, ukoliko bi se posmatrala kao ozbiljan instrument dugoročne dobrobiti čovečanstva (sic), da li bi to ugrozilo pretpostavke i prakse prihvaćene u modernim društvima bez obzira na njihova naučna stanovišta?... U samoj svojoj suštini, ekologija proizvodi stalnu kritiku onoga što čovek čini u okviru ekosistema.*³³²

328 Atkinson, Adrian, *Principles of Political Ecology*, Belhaven Press,, London, 1991, str. 18.

329 Cockburn, A., Ridgeway, J. (Eds), *Political Ecology*, New York Thimes Book Company, New York, 1979, str. 3.

330 Russet B., *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*, Rand Mc Nally Chicago, 1967, str. VII.

331 Lipietz, A., *Political Ecology and the Future of Marxism*, Capitalism, Nature, Socialism, Vol. 11, No.1, 2000, str. 70.

332 Sears, P. *Ecology – a Subversive Subject*, Bioscience Vol. 14. No. 7, 1964, str. 11–12.

Sledeće mišljenje, koje ovom prilikom ističemo, jeste ono koje uopšte isključuje bilo kakvo razmatranje ili uključivanje pojma „ekologija“ već ga zamjenjuje pojmom „ekološki problemi“. U tom kontekstu politička ekologija se tumači kao *istraživanje unutar političkih snaga, procesa i posledica ekoloških promena*³³³, odnosno ona predstavlja *debatu usmerenu ka interakcijama između države, nedržavnih subjekata, i fizičke sredine, a gde se ekološka politika tiče generalne uloge države*.³³⁴ U tom slučaju, politička ekologija, kao naučna disciplina, predstavljala bi naučnu legitimizaciju ekološke politike.³³⁵ Hempel (Hempel) slično definiše političku ekologiju. Po njemu je politička ekologija *studija o međusobnoj povezanosti između političkih entiteta i međusobnih veza između političkih entiteta i njihovog okruženja... zainteresovana za političke posledice ekoloških promena*.³³⁶ Cilj tako definisane političke ekologije jeste da istraži i objasni političke akcije na lokalnim i regionalnim nivoima kao odgovor na degradaciju prirode i oskudice.

EKOLOGIJA U POLITICI

Pre definitivnog određivanja predmeta proučavanja političke ekologije treba postaviti određena pitanja koja imaju metodološki karakter, ali koja upućuju i na mnoga druga specifična pitanja koja se mogu ticati ove naučne discipline. Prvo pitanje, koje se nužno nameće, jeste da li je moguće konstituisati političku ekologiju kao samostalnu nauku ili se njen predmet proučavanja nalazi, već, u okviru predmeta proučavanja nekih drugih nauka i naučnih disciplina. U prvom redu tu se misli na socijalnu ekologiju, ali i na opštu sociologiju, političku sociologiju, ekonomiju, antropologiju itd. Drugo pitanje, da li je politička ekologija samostalna ili eklekticistički formirana nauka. Isto tako, termin „politička ekologija“ postavlja pitanje i gde je u političkoj ekologiji politika uopšte a gde se nalazi ekologija u političkoj ekologiji imajući u vidu relativnu suprotstavljenost predmeta proučavanja ove dve nauke. I na kraju, treće pitanje jeste da li je moguće definisati političku ekologiju kao politikološku disciplinu. Ova pitanja ukazuju na složenost odnosa između politike i eko-

---

333 Bryant, R., *Political Ecology: an emerging research agenda in Third World studies*, Political Geography, Vol. 11, No. 1, str. 13.

334 Bryant R., Bailey, S., *Third World Political Ecology*, Routledge, London, 1997, str. 190.

335 Forsyth, T., *Critical Political Ecology. The Politics of Environmental Science*, Routledge, London, str. 4.

336 Hempel, C., *Environmental Governance: The Global Challenge*, Island Press, Washington DC, 1996, str. 190.

logije, ali isto tako ukazuju i na složenosti odnosa koji postoje između prirode i društva.

Prvi rad u kome se uopšte spominje pojam politička ekologija jeste rad čuvenog britanskog književnika Oldouza Hakslija (Aldous Huxley)³³⁷ pod nazivom *Politika ekologije. Pitanje opstanka (The Politics of Survival. The Question of Survival)* iz 1963. godine.³³⁸ U ovoj brošuri, Haksli je identifikovao nekoliko problema za koje je smatrao da mogu negativno da utiču na razvoj čovečanstva a samim tim da ti faktori, pojave, mogu da dovedu civilizaciju do svoga kraja. Prvi problem koji za Hakslija predstavlja potencijalnu opasnost jeste problem *rasta stanovništva*. Pišući ovaj deo svoga rada u potpunom Maltusovom duhu, Haksli je smatrao da problem rapidnog uvećavanja stanovništva ostavlja trajne posledice na socijalnom, ekonomskom i političkom nivou. Po njemu, slično kao i po nekim drugim kasnijim misliocima (Erlih, Midouz, Pestel, Mesarević i drugi), rast stanovništva se vezuje za zemlje u razvoju. Udvostručavanje stanovništva vodi ka bedi i nemaštini, nepismenosti i nemogućnosti industrijskog razvoja. A ova društvena stanja vode, kako je tvrdio Haksli, ili ka anarhiji ili ka diktaturi. Drugi problem jeste *širenje nacionalizma* koji celokupnu ljudsku vrstu na Planeti parceliše i sukobljava tražeći iracionalne razloge za dominaciju i supremaciju: *Koja je najbolja nacija, koja je najbolja religija, koja je najbolja politička teorija, koji je najbolji oblik vladavine*.³³⁹ Treći problem jeste *upotreba tehnologije* u svrhe koje nisu primenjene ljudskoj vrsti, odnosno vođenju ratova i militarizaciji planete. Četvrti problem, koji je Haksli identifikovao, jeste *ugrožavanje prirode, odnosno, suočavanje tehnološko-militarističkih društava sa ekološkom katastrofom ... Kako ljudska rasa namerava da preživi, i, ako je moguće, da puno poboljša intiristički kvalitet svojih članova? Da li nameravamo da živimo na ovoj planeti u simbiotičkoj harmoniji sa našom sredinom? Ili bi radije da budemo bezobzirno glupi, pa da živimo kao paraziti ubice i samoubice koji će ubiti svog domaćina i tako uništiti sebe... Podređena politika opstanka, sreće i ličnog ispunjenja trebalo bi da zauzme oduzeto mesto od strane politike moći, nacionalističke idolatrije i trajne bede*.³⁴⁰

---

337 Aldous Leonard Huxley (1894–1963) je autor više poznatih dela, kao što su *Vrli novi svet*, Biblioteka Kentaur, Beograd, 1977; *Kontrapunkt*, August Cesarec, Zagreb, 1981, itd.

338 Huxley, A., *The Politics of Ecology. The Question of Survival*, Published by The Center for the Study of Democratic Institutions at Santa Barbara, 1963.

339 Isto, str. 7.

340 Aldous Huxley, *The Politics of Ecology. The Question of Survival*, Published by The Center for the Study of Democratic Institutions at Santa Barbara, Santa Barbara, 1963, str. 6.

Drugi rad, koji ovom prilikom ističemo kao osnovu za formiranje političke ekologije, jeste rad Hansa Magnusa Encensbergera (Enzensberger), *Kritika političke ekologije*.³⁴¹ Osnovna Encensbergerova ideja u ovom radu jeste *kritika klasnog, kapitalističkog, poimanja ekologije i ekoloških problema*. Odnosno, onoga pod čim Encensberger podrazumeva pojam „politička ekologija“. Tri ideje, odnosno kritike, zastupljene su u ovoj kritici „političke ekologije“. Prva kritika govori o prirodi *ekološkog pokreta* koji je nastao tek kada su područja u kojima je stanovala buržoazija i njeni uslovi života bili ugroženi ekološkim nevoljama koje industrijalizacija nosi sa sobom.³⁴² Druga kritika obuhvata *problem interesa eko-industrijskog kompleksa i zaštitnika tog kompleksa – državu*.³⁴³ Treća kritika jeste kritika shvatanja, odnosno kako Encensberger kaže, „imperijalističkog“ tumačenja demografskih problema. „Imperijalističke nacije shvataju da dolazi vreme kada će one predstavljati neznatnu manjinu u poređenju sa ostalim delom sveta i njihove vlade se boje da će porast stanovništva postati izvor njegove političke i, u krajnjoj analizi, vojne moći... demografska politika nikada nije bila oslobođena iracionalnih i rasističkih tragova; ona uvek sadrži demagoške elemente...“³⁴⁴ Rešenje ovih problema, ekoloških i političkih, sadržanih u nazivima, danas „klasičnoj političkoj ekologiji, a koje je Encensberger ponudio sredinom sedamdesetih godina prošlog veka, ponovo su aktuelne. Ono što je on tada napisao da *Socijalizam, koji je nekad bio obećanje oslobođenja, postao je pitanje opstanka u životu. Ako se ekološka ravnoteža poremeti vladavina slobode će biti udaljenija nego ikada*³⁴⁵ u potpunosti je istovetno onome što možemo tvrditi i danas, a to je da će „postojanje ekoloških problema u XXI veku, njihova sistemska i praktična nerešivost u okviru postojećih klasnih osnova značiti ujedno i evolutivno odumiranje kapitalizma. Širenje globalne ekološke krize sa sve većim predznacima katastrofičnosti samo će ubrzavati taj proces nestajanja sistema koji je antiprirodan po svojoj suštini.“³⁴⁶

---

341 Hans Magnus Enzensberger, *Kritika političke ekologije*, Marksizam u svetu, br. 9/1974.

342 Isto, str. 166.

343 „Država se jedino upušta u akcije kada je ugrožena moć zarade kapitalističkih vlasnika. Ekološka kriza danas predstavlja masovnu opasnost za ove interese. S jedne strane, ona ugrožava materijalnu osnovu proizvodnje – vazduh, zemlju i vodu – dok s druge strane ugrožava čoveka, proizvodni činilac, čija je upotrebljivost smanjena zbog čestih fizičkih i mentalnih bolesti.“ (Hans Magnus Enzensberger, *Kritika političke ekologije*, str. 167)

344 Nav. delo, str. 171.

345 Isto, str. 193.

346 Nadić, D., Šuvaković, U., *Politika i biodiverzitet*, Ecologica, God. XVII, No. 59, Beograd, 2010, str. 461.

PREDMET POLITIČKE EKOLOGIJE KAO POLITIKOLOŠKE DISCIPLINE

Imajući u vidu prethodno iznesena shvatanja o političkoj ekologiji, kako je to tumačeno u geografiji, političkoj ekonomiji i antropologiji, zadatak političke ekologije bio bi da ne istražuje samo geografske, ekonomske, već i političke odnose koji usmeravaju i određuju odnos društva prema životnoj sredini. Zato bi politička ekologija trebalo da proučava *kako politika, političke ideologije, političke pojave, politički odnosi, institucije, i drugi subjekti političkog života utiču na odnos društva prema životnoj sredini, i kako specifični i nespecifični ekološki problemi utiču i menjaju politiku*. Ova definicija političke ekologije, kao dela političkih nauka, ali i kao „politička“ nadogradnja socijalne ekologije podrazumeva da se u okviru ovih grupa političkih odnosa podrazumevaju i ekonomski ali i svi drugi odnosi koji postoje u nekom društvu i da se oni ne mogu ad hoc isključiti iz konteksta politike. Politička ekologija uspostavlja naučnu i metodološku vezu između politike, životne sredine i ekonomije, odnosno politička ekologija je politikološka disciplina koja *uspostavlja vezu između distribucije (političke) moći i ideološke analize socio-ekoloških odnosa*.³⁴⁷

U tom slučaju, politička ekologija bi bila *disciplina politikologije*, ali postoje i određena shvatanja o tome da, osim političke ekologije, postoje i neke druge „političke ekologije“ samo pod drugim imenom. To može, na neki način, ugroziti predmetnu određenost prave političke ekologije. Nemački sociolozi, kao što su Miler-Romel (Ferdinand Müller-Rommel) i Majer (Holger Meyer), ističu postojanje *ekoloških političkih nauka* ili *političke nauke o životnoj sredini* (Environmental Political Science), čiji je predmet proučavanja specifičan u odnosu na socijalnu ekologiju i sociologiju životne sredine. Po njihovoj tipologiji, predmet „ekoloških političkih nauka“ jesu: *Načela* (nacionalni zakoni o zaštiti životne sredine i regulativa; Nacionalna ekološka politika; Ekološka politika Evropske unije; Međunarodni sporazumi o zaštiti životne sredine); *Državni organi*, odnosno *državno uređenje, političke institucije i organizacije* (Institucije za zaštitu životne sredine, npr. Ministarstvo za zaštitu životne sredine, Agencije za zaštitu životne sredine; političke stranke (klasične i „ekološkičke“ – „zelene“), Nevladine organizacije, i *Politika* (sukobi interesa i sporazumevanje; održavanje i sticanje političke moći).³⁴⁸ S druge strane, predmet *sociologije životne sredine* i *ekološke psihologije* jeste ekološko ponašanje poje-

347 Nadić, D., Milašinović, S., *Politička ekologija energetske bezbednosti*, Nauka, bezbednost, policija, 2009, vol. 14, br. 3, str. 133.

348 Müller-Rommel, F. Meyer H., *Social Science and Environmental Science: A State of the Art Review*, Environmental Politics, Vol.10, Winter 2001, No. 4, str. 52.

dinaca i društvenih grupa; sredina i društvo; percepcija ekoloških kriza; posledice ekoloških kriza na pojedince i društvene grupe; obaveštenost o ekološkim problemima; studije rizika itd.³⁴⁹

Drugi pravac upotpunjavanja socijalne ekologije je moguć kroz stvaranje multidisciplinarnе, generalističke, i mogli bismo reći sintetičke i eklekticističke nauke –*Nauka o životnoj sredini* (Environmental Science). Ova nauka bi objedinjavala „prirodne nauke (biologiju, medicinu, fiziku, hemiju, šumarstvo, geografiju, matematiku, statistiku i druge) i društvene nauke (pravo, ekonomiju, sociologiju, etiku, demografiju, političke nauke, organizaciju i upravljanje poslovanjem i druge)“³⁵⁰.

Međutim, politička ekologija nije usmerena da preuzme ili da u potpunosti pokrije predmet proučavanja „ekoloških političkih nauka“, dok skoro da i nema dodirnih tačaka sa „Naukom o životnoj sredini“. Ona svojim predmetom obuhvata samo neke segmente obe ove spomenute nauke i koje politička ekologija proučava znatno šire i sveobuhvatnije. Zato su bitna četiri momenta političke ekologije koja mogu detaljnije da odrede njen predmet istraživanja. *Prva dimenzija* političke ekologije bila bi da ona istražuje specifičnu sektorsku politiku (ekološka politika) i posebne političke procese koji utiču na odnos društva prema životnoj sredini, ali i uticaj specifičnih društvenih grupa, klasa, slojeva, pokreta. U tom smislu, poseban naglasak je stavljen na proces donošenja i sprovođenja političkih odluka, problem motivacije i motivisanja donosioca političkih odluka, odnosno nosilaca političke moći u jednom društvu. *Druga dimenzija* jeste ekološka svest kao posebna politička svest, koja se pita o uzrocima i posledicama odnosa između društva i prirode, posledicama tog odnosa, i koja treba da proučava metode i tehnike poboljšavanja i podizanja kvaliteta te političke svesti prisutne kod svih političkih subjekata u društvu. *Treća dimenzija* političke ekologije jeste prihvatanje ekologije (shvaćene kao delatnosti a ne kao nauke) kao permanentne kritike tradicionalne, konzervativne, politike, gde se ekologija tretira kao subverzivna delatnost ili kao politički problem koji je daleko manji po značaju od ekonomskih ili socijalnih problema. Odnosno, kao kritika stanja i aktivnosti politike gde ona ignoriše kritičku misao političke ekologije. I *četvrta dimenzija* jeste proučavanje ideoloških momenata i politike koje ih nose sa sobom, kao ekološka ideologija koja se javlja u svoja dva pojavna oblika: ekologizam³⁵¹ i envajronmentalizam, prisutna kao dva oblika delovanja ekoloških (ekologističkih) partija i ekoloških pokreta.

---

349 Isto, str. 52.

350 Miltojević D.V., *Ekološka kultura*, Fakultet zaštite na radu, Niš, 2004, str. 83.

351 Nadić, D., *Ekologizam i ekološke stranke*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 14–15.

Konkretan predmet proučavanja političke ekologije bio bi: Odnos politike prema idejama zaštite životne sredine i posledice tog odnosa; Ekologizam i envajronmentalizam, kao „zelena politička ideologija“ ili „politička ekosofija“; Društveno, odnosno političko organizovanje radi zaštite životne sredine – u smislu izučavanja ekoloških pokreta, drugih oblika neprofitnog proekološkog organizovanja, kao i tradicionalno političko organizovanje – ekološke partije; Ekološka politika, u smislu proučavanja donošenja odluka, motiva i motivacija za državno proekološko ponašanje; Specifične i nespecifične ekološke i ekopolitičke pojave, kao što su ekoterorizam, institucionalni terorizam nad prirodom, prava životinja, politika genetski modifikovanih organizama i hrane; Međunarodni odnosi u cilju zaštite globalne životne sredine, procesi međunarodnog ekološkog pregovaranja i ekodiplomatija, i, političko pitanje prirodnih resursa, posebno energetske izvora, u kontekstu istraživanja procesa ekonomske i političke dominacije.

LITERATURA

- Atkinsion, A., 1991, *Principles of Political Ecology*, Belhaven Press,, London.
- Blaikie, P., Brookfield, H.C., 1987, *Land Degradation and Society*, Methuen, London.
- Bookchin, M., 1970, *Ecology and Revolutionary Thought*, New York.
- Bryant R., Bailey, S., 1997, *Third World Political Ecology*, Routledge, London.
- Cockburn, A., Ridgeway, J. (Eds), 1979, *Political Ecology*, New York Times Book Company, New York.
- Escobar, E., 1999, *After Nature. Steps to an Antiessentialist Political Ecology*, Current Anthropology, Vol. 40, No.1.
- Escobar, E., 1998, *Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements*, Journal of Political Ecology, Vol. 5.
- Freeman, Ch., Jahoda, M., 1980, *Budućnost svijeta. Velika rasprava*, Globus, Zagreb.
- Forsyth, T., 2003, *Critical Political Ecology. The Politics of Environmental Science*, Routledge, London.
- Goldman M., Schurman, A.R., 2002, *Closing the „Great Divide“: New Social Theory on Society and Nature*, Annual Review of Sociology, No. 26.
- Greenberg, J., Park, T., 1994, *Political Ecology*, Journal of Political Ecology, No.1.
- Hempel, C., 1996, *Environmental Governance: The Global Challenge*, Island Press, Washington DC.
- Huber, J., 2002, *Environmental Sociology in Search of Profile*, Soziologie. Forum der Deutschen Gesellschaft für Soziologie, Heft 3.
- Huxley, A., 1963, *The Politics of Ecology. The Question of Survival*, Published by The Center for the Study of Democratic Institutions at Santa Barbara.
- Lipietz, A., 2000, *Political Ecology and the Future of Marxism*, Capitalism, Nature, Socialism, Vol 11, No.1.

- Marković, Ž. D., 2005, *Socijalna ekologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- M'Gonigle, M. R., 1999, *Ecological Economics and Political Ecology: Towards a Necessary Synthesis*, Ecological economics, No. 28.
- Miltojević D.V., 2004, *Ekološka kultura*, Fakultet zaštite na radu, Niš.
- Müller-Rommel, F. Meyer H., 2001, *Social Science and Environmental Science: A State of the Art Review*, Environmental Politics, Vol.10, Winter.
- Nadić, D. Šuvaković, U., 2010, *Politika i biodiverzitet*, Ecologica, God. XVII, No. 59, Beograd.
- Nadić, D., Milašinović, S., 2009, *Politička ekologija energetske bezbednosti*, Nauka, bezbednost, policija, Vol. 14, br. 3,
- Nadić, D., 2007, *Ekologizam i ekološke stranke*, Službeni glasnik, Beograd.
- Nadić, D., 2005, *Ekološko obrazovanje politikologa*, u Zborniku radova, *Zaštita radne i životne sredine u sistemu nacionalnog i evropskog obrazovanja*, XIII naučni skup *Čovek i radna sredina*, Fakultet zaštite na radu, Niš.
- Peet R., Watts, M., 1996, *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*, New York, Routledge.
- Peterson, G., 2000, *Political Ecology and Ecological Resilience: An Integration of Human and Ecological Dynamics*, Ecological Economics, No. 35.
- Russet B., 1967, *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*, Rand Mc Nally Chicago.
- Sears, P. 1964, *Ecology – a Subversive Subject*, Bioscience Vol. 14, No. 7.
- Stott, P., Sullivan, S. (Eds.), 2000, *Political Ecology: Science, Myth and Power*, Arnold, London.
- Vayda, P. A., Walters, B.B., *Against Political Ecology*, *Human Ecology: An Interdisciplinary Journal*, march 1999, v. 27, I.1.
- Wallerstein, I., 1999, *Ecology and capitalist costs of production: no exit*, u: Goldfrank, W., Goodman, D., Szasz, A (Eds.), *Ecology and the World System*, Wesport, CT, Greenwood Press.
- Watts, M.J., 2000, *Political Ecology*, u: *A Companion to Economic Geography*, Shepard, S., Barnes, T., Blackwell, Publishers, Malden (MA).
- Wolf, E., 1972, *Ownership and Political Ecology*, Anthropological Quarterly, No. 45.

Darko Nadić

POLITICAL ECOLOGY. CONTRIBUTION TO FOUNDATION OF POLITICOLOGY DISCIPLINE

Summary

The paper shows a short review of the development of the ecology and other environmental (ecological) sciences. From general ecology that is understood as a natural science to social ecology as one of sub-disciplines of sociology. Complication of political relations and environmental problems in society of 20th and 21st century inevitably caused social and scientific need for these complex relations between society and nature to be explored within a new scientific discipline – a political ecology. The paper also shows the scientific dilemmas, different views, opinions and definitions that concern the subjects of studies of political ecology and its position in the wider system of sciences. One of the basic questions is if the political ecology is one of the disciplines of political economy, geography and political anthropology or it is a political discipline. The Author believes that it is possible to define political ecology as a discipline of politicology which subject is *the influence of politics, political ideologies, political phenomena, political relations, institutions and other subjects of political life to the way society relates to environment and how specific and non specific environmental problems influence and change politics.*

Key words: political ecology, social ecology, human ecology, ecology, politics